

Вручено
04.01.2014р
Голові спеціалізованої
вченої ради
ДФ 26.133.053
з.ч.н., проф.
Сергєєнкова О.П.

Голові спеціалізованої вченої ради

ДФ 26.133.053

у Київському столичному університеті

імені Бориса Грінченка

доктору психологічних наук, професору,

завідувачу кафедри психології особистості та

соціальних практик

Факультету психології, соціальної роботи та

спеціальної освіти

Сергєєнковій Оксані Павлівні

ВІДГУК

офіційного опонента

Ставицької Світлани Олексіївни

доктора психологічних наук, професора, професора кафедри педагогіки та

психології Факультету управління персоналом, соціології та психології

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

про дисертацію

Лигомини Тетяни Анатоліївни

«Соціально-психологічні чинники формування професійного іміджу

практичного психолога закладу освіти»

поданої на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

за спеціальністю 053 Психологія

1. Актуальність дисертаційного дослідження.

Роль психолога у системі освіти України протягом останніх років зазнає суттєвих трансформацій, зокрема й щодо зростання ролі практичного психолога в реалізації ідей Нової української школи. Якісний психологічний супровід освітнього процесу є першочерговим завданням практичного психолога, а в період військових дій - набуває особливої складності. Тому важливе значення мають наукові розвідки вітчизняних вчених щодо покращення підготовки та вдосконалення професійної діяльності психологів у сфері освіти. Одним з актуальних сьогодні напрямів такої підготовки можна вважати і формування професійного іміджу практичних психологів закладів освіти, що й визначає актуальність дисертаційного дослідження Тетяни Анатоліївни Лигомини.

2. Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних).

Ознайомлення з текстом дисертації та змістом публікацій Тетяни Анатоліївни Лигомини з теми дослідження дозволяють зробити висновок про те, що отримані дисертанткою основні положення і результати дослідження, які визначають наукову новизну дисертації, сформульовані нею самостійно і віддзеркалюють особистий внесок Тетяни Анатоліївни у галузь психологічних знань. Виконана робота є вагомим внеском у розуміння змісту, засобів та чинників формування професійного іміджу практичного психолога закладу освіти.

Теоретична новизна роботи полягає в тому, що в ній розкрито сутнісний зміст поняття професійного іміджу та визначено професійний імідж практичного психолога закладу освіти як певний символічний, емоційно забарвлений образ психолога як фахівця, професіонала своєї справи, що формується у свідомості суб'єктів сприйняття під впливом його професійно-особистісних якостей та сприяє подальшому розвитку компетенцій професійної діяльності.

Емпірично досліджено та науково обґрунтовано соціально-психологічні чинники, що впливають на формування професійного іміджу практичного психолога закладу освіти.

Цінною для психологічної науки, зокрема, психології розвитку студентів у закладах вищої освіти, є розроблена і успішно апробована тренінгова програма «Формування професійного іміджу практичного психолога закладу освіти», у результаті чого у досліджуваних прослідковуються тенденції до розвитку компетентностей потрібних для розвитку професійної «Я-концепції», підвищення самооцінка; розширились уявлення про природу та методи формування власного іміджу, сформувались навички створення і підтримки професійного іміджу та покращились навички професійної рефлексії.

3. Теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Результати дослідження Лигомини Тетяни Анатоліївни є важливим внеском у проблему формування професійного іміджу практичних психологів закладів освіти.

У дисертаційному дослідженні уточнено структуру професійного іміджу практичного психолога, до якої включено п'ять компонентів: особистісний, професійний, іміджевий, соціальний та рефлексивний. Центральним компонентом професійного іміджу психолога визначено ядро іміджу, яке включає в себе глибинні структури особистості та є рушійною силою у формуванні професійного іміджу практичних психологів.

Охарактеризовано соціально-психологічні чинники формування професійного іміджу практичного психолога, а саме: мотивація та мотиви психологів зі створення власного професійного іміджу; розбіжності між складовими «Я-концепції» психолога; рівень сформованості власної професійної ідентичності; обізнаність щодо закономірностей створення та функціонування іміджу; володіння навичками та стратегіями поведінки щодо формування власного професійного іміджу; уявлення та соціальні стереотипи щодо образу ідеального психолога у суспільстві; габітус; знання групових

норм, цінностей, традицій професійної групи практичних психологів; образ психолога у медіапросторі.

Розроблено теоретичну модель формування професійного іміджу практичного психолога, яка поєднує структурні компоненти професійного іміджу психолога і соціально-психологічні чинники, що обумовлюють формування іміджу. Прикладне значення та перспективність отриманих результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть стати основою для підвищення ефективності підготовки та підвищення кваліфікації практичних психологів закладів освіти шляхом впровадження тренінгової програми формування професійного іміджу практичних психологів, розвитку особистісного потенціалу та самореалізації, що є важливим завданням сучасної психологічної науки.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки та практичні рекомендації, викладені у дисертаційній роботі Лигомини Т.А., мають достатнє теоретичне, методологічне та емпіричне обґрунтування. Методологія дослідження, виходячи з поставленої мети і відповідно сформованих завдань, ґрунтується на загальнонаукових та спеціально-наукових методах із використанням діяльнісного та системного підходів.

Використані у дисертаційній роботі положення є підґрунтям для подальших наукових досліджень, розвитку теоретичних узагальнень та удосконалення програми формування професійного іміджу практичних психологів закладів освіти з використанням кращих європейських та вітчизняних практик.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Здобувачка засвідчила своє вміння не тільки систематизувати ідеї попередників, а й формулювати самостійні науково обґрунтовані висновки. Надійність та достовірність результатів дослідження забезпечувались

адекватним методологічним і теоретичним обґрунтуванням основних положень роботи, системним та послідовним використанням комплексу методів дослідження, що відповідають меті, завданням, об'єкту та предмету дослідження; якісним і кількісним, включно із статистичним, аналізом отриманих даних.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях.

Результати дисертаційного дослідження мають досить широку апробацію на міжнародних та всеукраїнських наукових заходах та повністю відображені у 13 одноосібних наукових публікаціях: 4 статті у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України та 9 публікацій, у яких додатково висвітлено результати дисертації. Тематика друкованих праць та доповідей повною мірою відображає основні результати наукового дослідження. Констатуємо, що наукові положення та висновки дослідження у друкованих працях викладено достатньо повно.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу.

Дисертація Тетяни Анатоліївни Лигомини є повною, завершеною науковою роботою, що містить усі необхідні елементи, розміщені і оформлені згідно з чинними нормами. Це стосується, зокрема, вступу до дисертації, в якому чітко обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, сформульовані наукова новизна, теоретичне та практичне значення дисертації.

У першому розділі представлено теоретичний аналіз проблеми формування професійного іміджу практичних психологів закладів освіти. Проаналізовано наукові підходи до визначення поняття професійного іміджу практичного психолога освітньої установи в контексті соціальної психології, розкрито провідні тенденції наукових розвідок цього питання.

Розроблено структуру професійного іміджу практичного психолога закладу освіти, охарактеризовано функції та сутнісні характеристики зазначеного феномену.

Описано соціально-психологічні чинники формування професійного іміджу практичних психологів закладів освіти, до яких віднесено: мотивацію та мотиви психологів зі створення власного професійного іміджу; розбіжності між складовими «Я-концепції» психолога; рівень сформованості власної професійної ідентичності; обізнаність щодо закономірностей створення та функціонування іміджу; володіння навичками та стратегіями поведінки щодо формування власного професійного іміджу; уявлення та соціальні стереотипи щодо образу ідеального психолога у суспільстві; габітус; знання групових норм, цінностей, традицій професійної групи практичних психологів; образ психолога у медіапросторі.

У другому розділі викладені положення щодо дослідження соціально-психологічних чинників формування професійного іміджу практичних психологів закладів освіти; організаційно-методичного забезпечення емпіричного дослідження; здійснено аналіз результатів дослідження особистісного та групового вимірів формування професійного іміджу практичних психологів закладів освіти.

Відмічаємо, що здобувачкою адаптовано і апробовано такі методики: анкета «Формування та моделювання професійного іміджу практичного психолога» (авт. О. Перелигіна), «Опитувальник діагностики інтегрального задоволення іміджем» (авт. О. Перелигіна) та методику «Професійні позиції» (авт. Л. Шнейдер). Апробовані методики перевірено на надійність та валідність, що дає підстави використання їх в основному дослідженні. Використана авторська розробка часткового семантичного диференціалу щодо оцінки «сучасного психолога» за 21 парами антонімів-прикметників. На основі комп'ютерної програми SPSS 20.0 за допомогою методу головних компонентів здійснена факторизація отриманих експериментальних даних.

У результаті емпіричного дослідження з'ясовано, що практичні психологи мають високий рівень обізнаності щодо поняття професійного іміджу та соціально-психологічної природи формування цього феномену, а також високий рівень внутрішньої мотивації до професійної діяльності й прагнення до самореалізації в професії, проте орієнтуються на непродуктивні характеристики при формуванні власного професійного іміджу та оцінюють власну професійну діяльність як малоефективну.

Охарактеризовано соціальний аспект сприйняття професійного іміджу практичного психолога у свідомості учасників професійної взаємодії практичного психолога.

Констатовано необхідність формувального впливу з метою вивчення ефективних стратегій формування професійного іміджу та підвищення професійної самооцінки практичних психологів, а також рівня обізнаності аудиторії іміджу практичних психологів закладів освіти щодо особливостей їх професійної діяльності.

У третьому розділі висвітлені прикладні аспекти соціально-психологічних чинників формування професійного іміджу практичних психологів закладів освіти. Проаналізовані умови формування професійного іміджу та сучасні підходи щодо підтримки або корекції практичними психологами власного професійного іміджу.

Представлена розроблена та апробована система формувальних впливів у вигляді тренінгової програми «Формування професійного іміджу практичного психолога закладу освіти» та серії просвітницьких семінарів для педагогічних представників та батьків. Метою тренінгової програми «Формування професійного іміджу практичного психолога закладу освіти» було формування у практичних психологів навичок творення (корекції) власного професійного іміджу. Програма складається із 5 тренінгів, які послідовно доповнюють один одного.

Зазначаємо, що методика формувального експерименту є різноспрямованою, поетапною і диференційованою, представлена у вигляді

тренінгової програми, інтервізійної групи та індивідуальних консультацій для практичних психологів. Передбачалося здійснення просвітницької роботи з педагогами, адміністрацією закладів освіти і батьків учнів/вихованців щодо особливостей професійної діяльності практичних психологів й можливості взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу.

Результати контрольного етапу психодіагностики, здійсненої після формувального впливу, засвідчили ефективність розробленої система формувальних впливів.

Загалом, застосований комплекс адекватних меті та завданням емпіричного дослідження методів дослідження та репрезентативна вибірка досліджуваних у комплексі забезпечили достовірність отриманих у ньому результатів та зроблених на їх основі висновків.

Відзначаємо гарну структурованість роботи, логічність викладу дослідницької інформації, якісне оформлення наукового апарату роботи, обґрунтованість та доцільність використання загальнонаукових як теоретичних, так і емпіричних методів дослідження соціально-психологічних чинників формування професійного іміджу практичних психологів закладів освіти. Використані емпіричні методи, пройшли відповідну адаптацію і апробацію та відповідають меті й завданням дослідження.

Основна частина дисертації структурована логічно відповідно до змісту проведеного дослідження. Матеріали основної частини дозволяють стверджувати, що дисертантці вдалося досягти мети дослідження, вирішити його завдання та сформулювати цілком обґрунтовані положення, продемонструвавши якісно новий підхід щодо визначення теоретичних та методичних основ формування професійного іміджу практичних психологів закладів освіти, що визначає наукову новизну, важливе теоретичне значення та практичну цінність проведеного дослідження

Висновки до кожного розділу та підсумкові висновки логічно узагальнюють результати теоретико-експериментального дослідження, відповідають поставленим меті та завданням роботи. Стиль викладу

матеріалів досліджень, наукових положень, висновків та рекомендацій має науковий характер і, одночасно, доступний для загального сприйняття.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

Аналіз тексту дисертації дає підстави стверджувати, що Лигоміна Т.А. дотримувалась вимог академічної доброчесності.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Позитивно оцінюючи здобутки дисертантки, вважаємо за необхідне висловити дискусійні положення та зауваження, урахування яких, на нашу думку, підсилили б дисертаційну роботу.

1. Може викликати дискусію суперечливе співвідношення таких змістових характеристик роботи як її назва (що адекватно відображена в меті і предметі дослідження) та формулювання назв підрозділів 1 і 3 розділів дисертації, а також 4 завдання дослідження, де на наш погляд недостатньо презентовано саме питання соціально-психологічних чинників формування професійного іміджу практичного психолога закладу освіти. При цьому, зазначимо, що в самій роботі досить ґрунтовно представлена як характеристика чинників, на які спрямоване дослідження ефективності системи підходів з формування професійного іміджу практичних психологів та методи їх дослідження, так і отримані кількісні результати дослідження, які презентовані на с. 157-164 (табл. 3.2. - 3.4. та рис. 3.3. та в поясненнях до них).

2. В теоретичній моделі «Формування професійного іміджу практичного психолога» розміщеній на ст. 66 дисертації презентовані психологічні та соціальні чинники формування іміджу, однак нам здається не досить повною їх змістова характеристика (всього 2 коротенькі абзаци на с. 67), тоді як, наприклад, аналізу підходів до визначення критеріїв та змісту самих критеріїв формування іміджу відводиться декілька сторінок, хоча предмет дослідження стосується саме чинників його формування.

3. Наукові висновки, представлені у дисертаційній роботі, було зроблено на основі дослідницько-експериментальної роботи за темою «Соціально-психологічні чинники формування професійного іміджу практичного психолога закладу освіти». Варто було б уточнити критерії відбору учасників до експериментальної групи, оскільки загальна вибірка є досить неоднорідною як за віком 24- 61 рік, так і за стажем роботи – від 1 до 27 років. Тому постає питання щодо того, як забезпечувалась її репрезентативність?

4. Проведений дисертанткою аналіз отриманих емпіричних даних, окрім кількісної їх презентації, потребує більш розгорнутих якісних психологічних інтерпретацій. Здобувачка переважно обмежується статистично підкріпленою констатацією прямого або зворотного зв'язку між тими чи іншими фактами. Незважаючи на ретельну деталізацію такої констатації, роботі дещо бракує якісного витлумачення отриманих фактів і їхніх зв'язків.

5. Не дивлячись на широкий і ґрунтовний виклад основних змістових положень дисертаційного дослідження у списку друкованих праць здобувачки, які датовані 2018-2021 роком, на наш погляд, було б доречно представити роботи і за 2022 – 2023 роки.

6. Робота, також, містить ряд граматичних і частково технічних помилок, для прикладу різна назва підрозділу 1.3. у змісті роботи і в тексті роботи.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

Висловлені побажання та зауваження жодним чином не знижують наукової цінності ґрунтовного, самостійного дослідження виконаного на актуальну тему та викладених у ньому наукових результатів. І, хоча його окремі положення носять дискусійний характер, це не може вплинути на обґрунтовану вище загальну високу оцінку поданої до захисту роботи. Варто наголосити, що дисертація виконана на високому науковому та

методологічному рівнях. Це цілісне та науково обґрунтоване дослідження, яке характеризується вдалим поєднанням теоретичного аналізу та емпіричної перевірки представлених наукових положень. На підставі аналізу тексту дисертаційного дослідження можна констатувати досягнення дисертанткою загальної мети дослідження та повну реалізацію сформульованих у ньому завдань, висновки узагальнено відображають отримані результати дослідження та визначають перспективи подальшої розробки проблеми.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

Загалом дисертаційна робота Тетяни Анатоліївни Лигомини «Соціально-психологічні чинники формування професійного іміджу практичного психолога закладу освіти» є самостійним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, що має певну теоретичну і практичну значущість, відповідає вимогам п. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. (зі змінами) «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України № 115/30023 від 03.02.2017 р., а автор дисертації Тетяна Анатоліївна Лигомина заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професорка,
професорка кафедри педагогіки та психології
Факультету управління персоналом,
соціології та психології

Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана

Світлана СТАВИЦЬКА